

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Kodeks Stanisława Augusta - recenzja

Author: Wojciech Organiściak

Citation style: Organiściak Wojciech. (2009). Kodeks Stanisława Augusta - recenzja. "Z Dziejów Prawa" (T. 2 (2009), s. 279-281).

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

**Wojciech Szafrąński,
„Kodeks Stanisława Augusta”.
Poznań, Wydawnictwo Poznańskie, 2007, 333 s.**

Próby kodyfikacji prawa sądowego doby stanisławowskiej od dawna są przedmiotem badań historycznoprawnych. O ile jednak pierwsza ważniejsza z nich, w postaci tzw. *Zbioru praw sądowych* Andrzeja Zamoyskiego, przygotowana w 1778 roku, doczekała się monografii pióra Ewy Borkowskiej-Bagieńskiej¹, o tyle druga, podjęta w okresie obrad Sejmu Wielkiego, przez wiele lat czekała na opracowanie. Postulowana od dawna monografia² tzw. Kodeksu Stanisława Augusta powstała w znanym z badań nad prawem sądowym Rzeczypospolitej szlacheckiej ośrodku poznańskim. Przed Wojciechem Szafrąńskim badania podejmowano jeszcze w XIX stuleciu, a ich pionierami byli Ferdynand Kojsiewicz, Władysław Ostrożyński i Stanisław Borowski³. Po drugiej wojnie światowej można zauważyć wzrost zainteresowań badawczych nad problemami związanymi z zagadnieniem ostatniej próby kodyfikacji prawa I Rzeczypospolitej. Były to zarów-

¹ E. Borkowska-Bagieńska: „*Zbiór praw sądowych*” Andrzeja Zamoyskiego. Poznań 1986.

² S. Grodziski, S. Salmonowicz: „*Zbiór Praw Sądowych*” Andrzeja Zamoyskiego. *Uwagi na marginesie pracy Ewy Borkowskiej-Bagieńskiej*. „Czasopismo Prawno-Historyczne” [dalej: CPH] 1987, T. 39, z. 2, s. 200.

³ Pragnę podkreślić, iż wszystkie wyliczenia dotyczące literatury przedmiotu mają charakter przykładowy: W. Ostrożyński: *Ostatni projekt reformy prawa i procesu karnego w Polsce*. W: „Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzenia Wydziału Historyczno-Filologicznego AU”. T. 25. Kraków 1890; S. Borowski: *Kodeks Stanisława Augusta. Zbiór dokumentów*. Warszawa 1938. S. Borowski skorzystał w znacznej mierze z dorobku Ferdynanda Kojsiewicza, który dokonując zakupu spuścizny rękopiśmiennej po Kollątaju, uratował w ten sposób część materiałów przed rozproszeniem. R. Żurkowska: *Ferdynand Kojsiewicz — kolekcjoner i wydawca pism Hugona Kollątaja*. „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 1965, R. 11, s. 71—96.

no prace o charakterze syntetycznym, jak i bardziej szczegółowym, odnoszące się do poszczególnych gałęzi prawa, a nawet różnych instytucji prawnych, przygotowywane w poszczególnych projektach⁴. Bardzo istotne znaczenie dla podjęcia prac nad omawianą monografią tzw. Kodeksu Stanisława Augusta miał bez wątpienia fakt odnalezienia i opublikowania przez Zbigniewa Zdrójkowskiego i Adama Lityńskiego nieznanych dotąd materiałów do dziejów ostatniej kodyfikacji prawa sądowego I Rzeczypospolitej⁵.

Mogłoby się wydawać, iż w recenzowanej pracy za mało jest elementów porównawczych o charakterze bezpośrednim i to zarówno odnośnie do rozwiązań zachodnich, jak i wcześniejszych rodzimych, tj. do prawa koronnego i litewskiego. Usprawiedliwiając Autora, trzeba nadmienić, iż większa część projektów Kodeksu Stanisława Augusta nie stanowiła zwartej całości. Niejednokrotnie były to prospekty, będące wypunktowanymi konspektami, a nie dojrzałymi aktami prawnymi ujętymi w postaci kolejnych artykułów i paragrafów. Zatem porównanie nie zawsze mogło być możliwe, a nawet celowe. Zresztą materiał komparatystyczny zbadany przez Wojciecha Szafrńskiego do analizy prospektów przygotowywanych na potrzeby tzw. Kodeksu Stanisława Augusta stanowiły konstytucje sejmowe zawarte w *Volumina Legum, Zbiór praw sądowych* Andrzeja Zamoyskiego, III statut litewski oraz liczne prace prawników i myślicieli polskich oraz obcych, w tym przede wszystkim dzieła: T. Dreznera, T. Zawackiego, T. Ostrowskiego, Popławskiego, A. Trębickiego, S. Czochrona, W. Bogusławskiego, H. Kollątaja, T. Kuźmirskiego, K. Monteskiusza, C. Beccarii, J. Benthama, W. Blackstone’a i C. Filangeriego.

Uznanie budzą podstawy materiałowe pracy. Autor przeprowadził kwerendę archiwów krajowych oraz zagranicznych, dzięki której można było poszerzyć dotychczasową bazę źródłową nad badanym zagadnieniem. W pracy korzystano ze

⁴ A. Lityński: *Prawo karne w projekcie Kodeksu Stanisława Augusta*. „Przegląd Prawa Administracyjnego” 1974, T. 5; Idem: *Z badań nad reformą prawa karnego u schyłku Pierwszej Rzeczypospolitej*. W: *Trudne stulecia. Studia z dziejów XVII i XVIII wieku ofiarowane Profesorowi Jerzemu Michalskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*. Red. Ł. Kądziela, W. Kriegseisen, Z. Zielińska. Warszawa 1994; A. Ohanowicz, Z. Radwański: *Ostatnia próba kodyfikacji prawa cywilnego w Rzeczypospolitej szlacheckiej. (Kodeks Stanisława Augusta)*. „Państwo i Prawo” [dalej: PiP] 1952, z. 11, s. 657—686; J. Sobczak: *Kodeks Stanisława Augusta (Zarys problematyki)*. Poznań 1989. Pojawiły się także prace o niektórych członkach deputacji kodyfikacyjnych; zob.: K. Opalek: *Hieronim Stroynowski — przedstawiciel postepowej myśli prawniczej polskiego Oświecenia. (W dwusetną rocznicę urodzenia)*. PiP 1952, nr 1, s. 9—33; J. Sikora: *Józef Szymanowski i jego działalność w latach 1788—1794*. W: *W dwusetną rocznicę wolnego Sejmu. Ludzie — państwo — prawo czasów Sejmu Czteroletniego*. Red. A. Lityński. Katowice 1988, s. 41—48; W. Zajewski: *Józef Wybicki*. Warszawa 1989.

⁵ Z. Zdrójkowski: *Nieznanne litewskie prospekty karne Józefa Weyssenhoffa z 1792 r. (Nowo odnalezione materiały do dziejów kodyfikacji Stanisława Augusta)*. CPH 1958, T. 10, z. 1, s. 91—123; A. Lityński: *Nieznanne materiały do projektu Kodeksu Stanisława Augusta*. CPH 1978, T. 30, z. 2, s. 223—244. Także Autor omawianej monografii odnalazł ciekawe materiały do tzw. *Kodeksu Stanisława Augusta*, zob. W. Szafranski: *Nieznanne materiały do dziejów tzw. Kodeksu Stanisława Augusta*. CPH 2000, T. 52, z. 1—2, s. 251—257.

źródeł rękopiśmiennych w postaci: fragmentów projektów prawnych, korespondencji członków deputacji kodyfikacyjnych, diariuszy i mów oraz konstytucji sejmowych, instrukcji sejmikowych, czasopism, licznych starodruków, w tym projektów prac nadsyłanych do komisji, publicystyki czasów Sejmu Wielkiego oraz pamiętników.

Oprócz ukazania znaczenia ostatniej próby reformy prawa oraz jej miejsca w całym procesie zmian ustrojowych doby Sejmu Czteroletniego, W. Szafrąński za jeden z ważniejszych celów swej pracy, z których — co trzeba przyznać — wywiązał się bardzo dobrze, uznał uzupełnienie i weryfikację niektórych wniosków odnoszących się do zagadnienia łączenia rodzimych prób kodyfikacji prawa z kodyfikacjami zachodnioeuropejskimi, w tym wykazał skalę zakresu recepcji zachodniej myśli prawniczej. Do innych równie znakomicie zrealizowanych celów pracy należy zaliczyć przedstawienie genezy i opis przebiegu prac nad tzw. Kodeksem Stanisława Augusta. Bardzo wartościowe jest omówienie treści zachowanych rozwiązań prawnych proponowanych przez obie deputacje kodyfikacyjne i osoby współpracujące oraz ich porównanie, które w wielu przypadkach wskazuje na ścisłą współpracę deputacji koronnej z litewską. Analizy te znacząco podnoszą wartość recenzowanej pracy. Warto zaakcentować, że Autor omawiał genezę oraz sam przebieg prac, niejednokrotnie opierając się na nowych materiałach, czym poszerzył dotychczasową wiedzę z tego zakresu. Nie tylko uzupełnił, ale także zweryfikował niektóre opinie, funkcjonujące w dotychczasowej literaturze przedmiotu.

W. Szafrąński podjął też próbę odpowiedzi na pytanie, co w przygotowywanych projektach stanowiło o nowoczesności, a co o konserwatyzmie proponowanych przez obie deputacje rozwiązań.

Wiadomo, iż prace nad tzw. Kodeksem Stanisława Augusta, z uwagi na upadek dzieła Sejmu Wielkiego po przegranej wojnie z Rosją w obronie Konstytucji i przejściu władzy przez targowiczán, zostały zahamowane. Za ich kontynuację można uznać niektóre regulacje prawne przyjęte w okresie insurekcji 1794 roku, na co Autor także zwraca uwagę, opierając się głównie na dorobku Adama Lityńskiego⁶.

Wojciech Szafrąński zaprezentował bardzo rzetelną monografię proponowanych rozwiązań prawnych do przygotowywanego projektu kodeksu prawnego w dobie Sejmu Wielkiego. Ważnym osiągnięciem Autora jest także uporządkowanie podstaw materiałowych oraz trafna weryfikacja wielu wcześniejszych, nieraz nieuprawnionych, opinii na temat ostatniej próby skodyfikowania prawa sądowego I Rzeczypospolitej.

⁶ A. Lityński: *Proces kamý insurekcji 1794 roku*. Katowice 1983.